Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi

Yunus Emre

Bütün Eserleri: 12

İnceleme-Metin: **Ahmet Koçak**

BÜYÜYEN AY

CamScanner ile tarandı

Karanlık hep vardır,
çabalayan ışıktır.

ŞEHBENDERZÂDE FİLİBELİ AHMED HİLMİ, (1865 Filibe-1914 İstanbul). Doğum yeri nedeniyle 'Filibeli', babasının konsolosluk görevi nedeniyle 'Şehbenderzâde' diye anılır. İlköğrenimini Filibe ve İzmir'de tamamladıktan sonra Mekteb-i Sultanî'yi (Galatasaray Lisesi) bitirdi. Bir süre Posta ve Telgraf Nezareti ile Duyûn-ı Umûmiye'de (Umûmi Borçlar İdaresi) çalıştı. Siyasi sebeplerden dolayı kaçtığı Mısır'da *Çaylak* gazetesini çıkardı. Gizlice döndüğü İstanbul'da yakalanınca Fizan'a sürüldü (1901). İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra İstanbul'a döndü (1908). Darülfünûn'da felsefe dersleri verdi. *İkdam* ve *Tasvir-i Efkâr* gazetelerinde yazdı; *İttihad-ı İslâm* isimli gazete ile sonradan gazeteye dönüştürülecek olan *Hikmet* dergisini çıkardı (1910). *Hikmet* gazetesi İttihatçılar tarafından kapatılınca Şehbenderzâde de Bursa'ya sürüldü. İttihatcılar tarafından defalarca kapatılan *Mübahese, Coşkun Kalender, Münakaşa, Kanat* ve *Nimet* adlarında kısa süreli gazete ve dergiler yayınlamaya devam etti. Yazılarında Şeyh Mihrüddin Arusî, Coşkun Kalender, Kalender Geda, Özdemir imzalarını da kullandı. Adını daha çok felsefi tartışmaları ve maddeci düşünceye yönelttiği eleştirilerle duyurdu. Vefat ettiğinde ardında pek çok değerli eser bıraktı.

Büyüyenay Yayınları tarafından yayınlanan eserleri: *A'mâk-ı Hayâl-Râci'nin Hâtırâları* (2016); *Bâtınîler-İblis Behmen* (2016); *Yirminci Asırda Âlem-i İslâm ve Avrupa Siyaseti* (2014); *Beşeriyetin Fahr-i Ebedîsi Nebîmizi Bilelim ve Cihad-ı Ekber'e* (2017); *Gençlere: Hangi Meslek-i Felsefeyi Kabul Etmeliyiz? ya da Darulfünûn Efendilerine* (2017); *Bütün Hikâyeleri* (2018); *Ruh Hallerinin İlmi-İlm-i Ahvâli'r-Ruh* (2019); *Allah'ı İnkâr Etmek Mümkün müdür yahut Huzur-ı Fende Mesâlik-i Küfür* (2019); *Üss-i İslâm-İslâmî Hakikatlere Dayanan Yeni Akâid İlmi* (2021). *Akvâm-ı Cihân-İnsanlık Âlemi* (2021); *Öksüz Turgut* (2021).

AHMET KOÇAK, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümünden mezun oldu. Aynı Üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsünde Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi Efendi tarafından çıkartılan "Hikmet Gazetesi İncelemesi, Tahlili Fihrist ve Seçilmiş Metinler" teziyle yüksek lisans ve "*XIX. Yüzyıl Türk Romanında Avrupa"* konulu çalışmasıyla da doktora eğitimini tamamladı. 2013 yılında bir yıl süreyle Türk Dili ve Kültürüyle ilgili dersler vermek üzere Slovenya Maribor Üniversitesinde (University of Maribor) görevli olarak bulundu. Halen İstanbul Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Uluslararası hakemli ***Dil ve Edebiyat Araştırmaları*** dergisinin de editörlüğünü yürüten Ahmet Koçak'ın ayımlanmış çalışmaları: *Hikmet Yazıları* (Filibeli Ahmed Hilmi'den 2009); *Türk Romanında Avrupa* (2013); *Gece ve Deniz Şairi Tahsin Nahit* (2016); *Tahsin Nahit Bütün Şiirleri* (2016)*; Yenişehirlizade Halit Eyüp, Kayıkla Bir Cevelan* (2016); *Ummana Dökülen Irmaklar: Mehmet Akif'in Dost Çevresi: Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi* (2017), *Matmazel Anjel Muharriri: İrfan,* (R. Gezgin ile birlikte, 2018); "Savaş ve Edebiyat: Kutü'l-Amare Zaferi'nin Türk Edebiyatına Yansımaları (1915-1916)", *Birinci Dünya Savaşının 100. Yılında Savaş Ve Toplum -Eve Dönen Asker* (2018); "Ahmet Cevdet Paşa'nın Kızları Emine Semiye'den Fatma Aliye'ye Son Mektup", *Vakıf İnsan Prof. Dr. Hikmet Özdemir Armağanı* (2019); "Bir Osmanlı Aydını Ahmet İhsan Avrupa'yı Nasıl Gördü ya da Bir Osmanlı Aydınının Avrupa İzlenimleri", *Servet-i Fünûn Dergisi ve Servet-i Fünûn Topluluğu Edebiyatı* (Ed. Ali Kurt, 2020); "Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Tarihi Kahramanlar", *Ömer Seyfettin İçin* (Ed. Nazım Hikmet Polat 2020); Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan, *Ben Deli Miyim*? (2021).

Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi

Yunus Emre

İnceleme-Metin

Hazırlayan
Ahmet Koçak

BÜYÜYEN AY

BÜYÜYEN AY

Karanlık hep vardır, çabalayan ışıktır.

Büyüyenay Yayınları: xxx
xxxxxxxxTasavvuf: xx

Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi
Yunus Emre

Hazırlayan
Ahmet Koçak

Yayın Yönetmeni
Mustafa Kirenci

Kapak Tasarımı
Davut Köse

Mizanpaj
DBY Ajans

Baskı
Ana Basın Yayın Gıda İnş. San. ve Tic. A. Ş.
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622.
Sok. Güven İş Merkezi, No: 6/13 Bağcılar/İstanbul
Telefon: 0212 446 05 99 • Fax: 0212 422 79 29
Matbaa Sertifikası No: 20699

1. Baskı, İstanbul, Mart 2021
ISBN: .....
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 46372

© Bütün yayın hakları **"Büyüyenay Yayınları"**na aittir. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)
Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi,
Yunus Emre, Hazırlayan: Ahmet Koçak,
ISBN: .....
Ebat: 12,0 x 19,5 cm, 96 s.
1. ..... 2. ..... 3. .....

BÜYÜYENAY YAYINLARI
İskenderpaşa Mahallesi
Kıztaşı Cad, Açıklar Sokak
No: 15, Kat: 2
TR-34080 Fatih - İstanbul
Tel. - Faks: 0212 533 18 11
www.buyuyenay.com

İçindekiler

Takdim 7

Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi
Hayatı, Eserleri, İlmî ve Edebî Çalışmaları / 13

Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi
Hayatı, Eserleri..... 15
Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilminin Hayatı..... 16
Eserleri..... 20
Yayımlanan Eserleri 20
Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi'nin
İlmî ve Edebî Çalışmalar 27
Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi'nin
Süreli Yayınları ve Hikmet Dergisi..... 29
Hikmet'in Yayımlanma Amacı ve Muhtevası..... 39
Sonuç..... 53
Kaynakça..... 55

Yunus
Hallerden Tercümeler Terâcim-i Ahvâl / 59

Takdim

Osmanlı'nın son dönem önemli fikir ve edebiyat adamlarından birisi olan Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi, vefatının üzerinden yüzyılı aşkın bir süre geçmesine rağmen yazdığı eserler önümüzü aydınlatmaya, ışık olmaya devam etmektedir. Kırktan fazla eser kaleme alan, tek başına haftalık ya da günlük olarak çıkardığı, gazete ve dergilerin sayısı da onu aşan Filibeli Ahmed Hilmi, makalelerinde ve eserlerinde İslam dünyasının ve Osmanlı toplumunun geri kalışı noktalarına zihin yormuş, çözüm önerileri üretmeye çalışmıştır. Gözü kapalı Batı'yı taklit etmeye karşı çıkarak modernle geleneği, İslami kültür ve kurumlarıyla Batı medeniyetinin nasıl bütünleşebileceği noktaları üzerinde durmuştur. Dönemin hâkim felsefi akımlarıyla yakından ilgilenmiş, Doğu felsefesi ile Batı felsefesinin ortak noktalarına dikkat çekmiştir. Bu noktadaki görüşlerini "Ne taassup ne de körü körüne taklit" şeklinde özetlemek mümkündür. O, dönemindeki birçok önde gelen fikir adamları gibi saltanata karşı meşrutiyeti

savunmuş ve bunu yazılarıyla desteklemiştir. Sadece Osmanlı sınırları içinde değil, Orta Asya'dan Balkanlara, Uzak Doğu'dan Afrika'ya kadar farklı coğrafyalarda yaşayan İslam dünyasının ortak meselelerine yakından ilgi duymuştur.

Filibeli Ahmed Hilmi bunların yanı sıra yüzyıllardır Anadolu ve Rumeli coğrafyasını şiirlerinde dile getirdiği duygu ve düşüncelerle aydınlatan, menkıbevi hayat hikâyesiyle bu toprakların mayalanmasına öncülük eden Yunus Emre ile ilgili kaleme aldığı eseri de ilklerdendir ve son derece önelidir. Önemlidir çünkü Türk Edebiyatında Fuat Köprülü'nün *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (1918) adlı kitabında dile getirdiği ve geniş bir vukufiyetle ortaya koyduğu Yunus Emre'yi Filibeli Ahmed Hilmi ondan çok daha önce *Hikmet* dergisinde (1911) "**Terâcim-i Ahvâl: Sahâif-i İslâmiye'den Âsâr ve Ahvâl-i Meşâhir: Yunus**" başlığı ile kaleme almış, hayat hikâyesi ve şiirlerinden örnekler sunmuş, şerh etmiştir.

Filibeli Ahmed Hilmi, halk arasında "Derviş Yunus, Âşık Yunus nâmlarıyla meşhur olan" Yunus Emre'nin Bolu'da dünyaya geldiğini, Yıldırım Bayezid zamanında zuhur ettiğini, Şeyhlerinin de Tapduk Emre olduğunu ve Kâdirî tarikatına intisap ettiği bilgisini verir. Yunus Emre'nin tarihi kişiliği ve menkıbevi hayat hikâyesinde Tapduk Emre'nin ayrı bir yeri olduğu bilinmektedir. Buna göre Sarıköy'de yaşayan Yunus Emre,

buğday almak üzere Karahöyük'e gider, bir süre Hacı Bektaş-ı Veli'nin yanında kalır, tam geri döneceği zaman buğday yerine Hacı Bektaş-ı Veli ona "himmet" yahut "nefes" vermeyi teklif eder, fakat Yunus "nefes" yerine buğday almada ısrar edince, kendisine istediği kadar buğday verilir ve öyle döner. Oradan ayrılıp köyüne yaklaştığı zaman gafletinin farkına varan Yunus, buğdayın bir gün tükeneceğini, hâlbuki nefesin hiç tükenmeyeceğini düşünerek tekrar tekkeye döner ve pişmanlığını ifade eder. Bu hal Hacı Bektaş-ı Veli'ye arz edilince, o "Bundan sonra olmaz. Biz o kilidin anahtarını Tapduk Emre'ye veridik, varsın nasibini ondan alsın" diyerek onu Tapduk Emre'ye gönderir. Tapduk Emre, Yunus'un halinin kendisine malum olduğunu belirterek, hizmet ederse nasibini alacağını söyler. Burada hizmete başlayan Yunus, erenlere eğrinin yakışmayacağına inandığı için, kırk yıl hep düzgün odun taşır. Bu kırk yıllık hizmetin sonucunda nasibini alan Yunus'un dili çözülür ve bundan sonra asırlarca devam edegelen inci ve altın değerindeki şiirlerini söylemeye başlar. Filibeli Ahmed Hilmi, Yunus Emre ile ilgili bu eserin en önemli taraflarından birisi de onun şiirleriyle ilgili yaptığı açıklamalar, şerhlerdir. Özellikle,

> Çıktım erik dalına, anda yedim üzümü
> Bostan ıssı kakıyıp der ne yersin kozumu

beytinin Niyazi Mısrî tarafından şerh ve izah edildiği üzerinde durur. Yunus Emre, Anadolu coğrafyasında

zuhur eden evliya ve büyük meşayihin öncülerindendir. Filibeli Ahmed Hilmi, sade dili ve akıcı üslubu ile Yunus Emre'yi ve onun şiirlerini şöyle anlatır:

> "Yunus, tevhîd ve hakikatte bir Muhyiddin, esrâr ve hikmette bir Mevlânâ, aşk ve muhabbette bir İbn Fârız'dır, denilse mubâlağa ve hata edilmemiş olur. Bu bir hakikat olmakla beraber Yunus'un aşkı her hâline galip gelmiş ve her hâlinde aşk olanca şiddet ve hararetiyle tecellî eylemiştir. Yunus, her derdi unutmuş, Allah'ın derdine düşmüş ve o derd-i devâ-nâpezîr ile ömrü oldukça ağlamış, yanmış, inlemiştir. Yunus, ağlar, yanar, inler fakat o kadar tatlı yanar, o kadar güzel ağlar ki, insan adeta imrenir. Hemen ona peyrev olmak, onun gibi yanmak, onun gibi ağlamak ister. Lâkin ne mümkün o devlet, o nimet herkese nasip olmaz. Yunus, inler fakat o derece hazîn ve garîbâne inler ki, dertli gönüller için tahammül etmek mümkün olmaz. Yunus'un iniltisi derd-i ezelîden haberdar olan gönüllerde birer makes husûle getirir. O gönüllerde hazin hazin, yanık yanık inlemeye başlar."

Sezai Karakoç, Yunus Emre kitabında onu Mevlana, Hacı Bektaşi Veli ile beraber anar ve onunla ilgili şu hükmü verir:

> "Yunus, çağının şartları gereği, Türk-İslam hareketini, dünya karşısına çıkarma ödeviyle yüklenmiş Türklerin bir şairi olduğunun tam şuurunda olarak hiçbir dar ekolün adamı değildir. O sadece ve derin anlamda bir İslam şairi olduğunu bilmektedir."

Filibeli Ahmed Hilmi'nin Yunus Emre'ye olan ilgisi derin ve eskiye dayanmaktadır. Nitekim onunla ilgili kalem aldığı bu eserinde, II. Abdülhamit döneminde sürgüne gönderildiği Sinop'ta başından geçen bir hatırasını şu şekilde aktarır:

> "Devr-i istibdatta Sinop'ta üç refik felaket bir gün fakirhânede oturuyorduk. İkimiz derviş idik, birimiz değildi. Sohbetimiz tarîkate, dervişliğe dair idi. Derviş olmayan refikimiz nev-ummâ [bir derece] tarîkati, dervişliği münkir idi. Yanımızda bir Yunus divanı vardı. Kendisine "sizin için şundan bir tefe'ül edelim [fal açalım]" dedim, hafif bir handeyi [gülüşü] müteâkip "peki, fakat soldan, son beyti okuyunuz" dedi. Hemen açtım, şu beyit zuhur etti:
>
> Sırrımıza girmezler, ânlar yoldaş olmazlar
> Dönmeler yoldaş olmaz bu bizim hâlimize
>
> Hazret'in bu nutku bizi memnun ve dilşâd, onu da mahzûn ve berbat etti."

Bütün iş gönülde başlayıp gönülde bitmektedir.

> Ben gelemdim dâvâ için benim işim sevi için
> Dost'un evi gönüllerdir, gönüller yapmaya geldim.

Bugün bütün insanlık Yunus Emre'nin şiirlerinde dile getirdiği düşüncelere, duygulara muhtaçtır.

Bu çalışmada Şehbenzâde Filibeli Ahmed Hilmi'nin hayat hikâyesi ve eserlerine yer verildikten sonra, II. Meşrutiyetin ilanından sonra oluşan düşünce hayatı içerisinde Sebilürreşad / Sıratımüstakim dergileriyle

beraber aynı çizgide yayın yapan haftalık Hikmet dergisi ve dönem içerisindeki yerine yer verilmiştir. Çünkü Ahmed Hilmi Efendi *Yunus Emre, Bektaşilik, Aşk-ı Bâlâ, Tasavvuf-ı İslami* gibi her biri müstakil bir eser hacmindeki çalışmalarının tefrikalarını haftalık Hikmet dergisinde yapmıştır.

Şehbenzerzâde Filibeli Ahmed Hilmi'nin bir asırdan fazla bir zaman önce kaleme aldığı Yunus Emre çalışmasının müstakil kitap olarak basılması vesilesiyle böyle büyük bir şahsiyet üzerinde çalışmam konusunda yönlendiren başta merhum Hocam Prof. Dr. M. Orhan Okay'ı rahmetle ve minnetle anıyorum. Yine Sayın Prof. Dr. Mustafa Uzun ve Prof. Dr. Hasan Aksoy hocalarıma teşekkür ederim. Büyüyenay yayınları sahibi Mustafa Kirenci Beyefendi, her geçen gün büyüyerek Türk edebiyatına ve kültürüne çok büyük hizmet etmekte ve adeta neşrettiği eserlerle bir kütüphane kurmaktadır. Kendisine şükranlarımı arz ediyorum.

Ahmet Koçak
Üsküdar, Mart 2021

Şehbenderzâde
Filibeli Ahmet Hilmi
Hayatı, Eserleri, İlmî ve Edebî Çalışmaları